

บทคัดย่อ

การเติบโตของเมืองและสถานะแวดล้อมของเมืองในภาคเหนือ

: ศึกษากรณีเมืองเชียงใหม่

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยประยุกต์ทางสังคมศาสตร์ ที่ต้องการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตของเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย ว่ามีความสัมพันธ์กับสถานะแวดล้อมของเมืองอย่างไรบ้างโดยหยิบยกเมืองเชียงใหม่มาเป็นกรณีศึกษา โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติผ่านงบประมาณแผ่นดิน ใช้เวลาทำงาน 1 ปี จุดมุ่งหมายของงานวิจัยนี้คือ หนึ่ง เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ด้าน สอง เพื่อศึกษาว่าการเติบโตอย่างรวดเร็วของเมืองเชียงใหม่กระทบวิถีชีวิตของคนในเมืองเชียงใหม่อย่างไร สาม เพื่อหาสาเหตุของความเปลี่ยนแปลง สี่ เพื่อศึกษาทัศนคติและบทบาทของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมเมืองเชียงใหม่ ห้า เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการเติบโตเมืองเชียงใหม่และสถานะแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อเป็นบทเรียนแก่เมืองอื่น ๆ

จากการวิจัยพบว่า การเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ ได้ส่งผลกระทบต่อสถานะแวดล้อมของเมืองเป็นอย่างยิ่งเช่น การเพิ่มจำนวนของพื้นที่ก่อสร้างอาคาร และการใช้เวลายาวนานในกระบวนการก่อสร้างถนน ได้เป็นสาเหตุหลักของปริมาณฝุ่นซึ่งมีจำนวนมากเกินมาตรฐานที่กำหนดไว้ การเพิ่มจำนวนพาหนะในเมืองเชียงใหม่ ก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัด และอากาศเสีย ขณะนี้ปริมาณสารตะกั่วในอากาศเหนือเมืองเชียงใหม่ มีปริมาณสูงกว่าคุณภาพมาตรฐานของอากาศ ขณะเดียวกันคุณภาพน้ำในคลองและแม่น้ำบางบริเวณก็ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับการบริโภค

อาคารสูงจำนวนมากเกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เพื่อสนองความต้องการของคนกรุงเทพฯ บางกลุ่ม ซึ่งต้องการซื้อเพื่อการเก็งกำไรธุรกิจการจัดสรรที่ดินเติบโตอย่างก้าวกระโดด และทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นเกินราคาจริงหลายเท่า ทำให้คนรายได้ปานกลางและรายได้น้อยไม่สามารถซื้อบ้านซึ่งมีราคาสูง นอกจากทำให้เกิดภาวะขาดแคลนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้ปานกลางและรายได้น้อยแล้ว ยังทำให้เกิดการใช้ที่ดินผิดประเภทขนานใหญ่ ที่ดินที่ดีที่สุดและมีอยู่จำกัดซึ่งเหมาะสมสำหรับการกิจกรรมได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นที่พักอาศัยและธุรกิจ แม้จะขัดกับแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่จัดทำโดยสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทยก็ตาม

ดวงจันทร์ อภาวัชรุทธิ์ เจริญเมือง. 2537. การเติบโตของเมืองและสถานะแวดล้อมของเมืองในภาคเหนือ : ศึกษากรณี

เมืองเชียงใหม่ = Urban growth and urban environment of cities in the north : a case study of

Chiang Mai. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อาคารสูงซึ่งผุดขึ้นมาราวดอกเห็ดในหน้าฝนในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา ได้เปลี่ยนเชียงใหม่ จากเมืองที่มีเสน่ห์ สงบเงียบ และมีลักษณะเฉพาะตัวให้กลายเป็นเมืองที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับเมืองเดิมสำหรับประชาชนบางกลุ่ม อาคารสูงได้ทำให้คุณภาพชีวิตของเขาเลวร้ายลง

เป็นที่แน่ชัดว่าการเสื่อมถอยของสภาวะแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของประชาชน จำนวนผู้เสียชีวิตเนื่องจากมะเร็งปอดและมะเร็งชนิดอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ประชาชนจำนวนมากขึ้น มีปัญหาเรื่องภูมิแพ้และทนทุกข์ทรมานจากระบบทางเดินหายใจ ส่วนบน สาเหตุของการเจ็บป่วยสืบเนื่องมาจากมลภาวะในอากาศ

งานวิจัยนี้เห็นว่าปัญหาต่างๆ เหล่านี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ

หนึ่ง นโยบายพัฒนาที่เน้นการรวมศูนย์ นโยบายต่าง ๆ กระทำโดยรัฐบาลจากส่วนกลาง ตั้งแต่เมืองเชียงใหม่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นเมืองหลักในภูมิภาค ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-7 เมืองเชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางของเกือบทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ศูนย์กลางการศึกษา ศูนย์ราชการ ศูนย์กลางด้านวัฒนธรรม ศูนย์กลางด้านธุรกิจ ศูนย์กลางการบริการสาธารณสุข ศูนย์กลางการท่องเที่ยวและบริการ ฯลฯ เมืองเชียงใหม่ได้ให้โอกาสการมีงานทำ และโอกาสการศึกษาที่สูงกว่า ดังนั้น ถนนทุกสายจึงมุ่งตรงสู่เมืองเชียงใหม่

เมื่อเมืองปราศจากการวางแผนล่วงหน้าเพื่อรองรับการเติบโตแบบก้าวกระโดด จึงทำให้มิได้จัดเตรียมการสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เพียงพอ และมีประสิทธิภาพในการให้บริการแก่คนท้องถิ่น และคนที่อพยพเข้ามาในเมือง ดังนั้น ประชากรของเชียงใหม่จึงไม่สามารถพึ่งพาบริการสาธารณะของเมืองได้ เช่น เมื่อการบริการขนส่งสาธารณะมีจำกัดและโครงข่ายมิได้ครอบคลุมพื้นที่เมืองที่ขยายออกไป จึงทำให้ประชาชนต้องพึ่งพาหนะส่วนตัวในการเดินทาง นำไปสู่การเพิ่มจำนวนยานยนต์อย่างมากมาย และเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้รถติดและอากาศเสีย เนื่องจากเมืองเชียงใหม่อยู่ในหุบเขา มลพิษในอากาศมักจะสะสมและวนเวียนอยู่ในบรรยากาศ ยิ่งกว่านั้น เมื่อมีการเผาขยะมาก ยิ่งทำให้คุณภาพอากาศเลวร้ายยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ เมืองซึ่งให้บริการด้านต่าง ๆ และให้โอกาสในการประกอบอาชีพซึ่งดึงดูดคนมาจากทุกทิศทาง ไม่ว่าจะเป็นรายหรือจน คนรวยมาลงทุนในธุรกิจ หรือซื้อบ้านแห่งที่ 2 และ 3 นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมและใช้บริการต่าง ๆ ส่วนคนจนมาเพื่อแสวงโชค และเพิ่มจำนวนหาบเร่แผงลอย และชุมชนแออัดและพวกเขาได้กลายเป็นแรงงานราคาถูกแก่คนในเมือง

ดวงจันทร์ อภาวพัชรุทธิ์ เจริญเมือง. 2537. การเติบโตของเมืองและสภาวะแวดล้อมของเมืองในภาคเหนือ : ศึกษากรณีเมืองเชียงใหม่ = Urban growth and urban environment of cities in the north : a case study of Chiang Mai. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สอง ผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมซึ่งได้รับการวางจากส่วนกลาง ไม่เข้าใจบริบทสังคม และผังการคมนาคมขนส่งก็ไม่ได้นำเอาบริบททางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์มาพิจารณานอกจากนั้นผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ยังกำหนดตามแนวโน้มการขยายตัว มากกว่าการป้องกันมิให้เกิดปัญหา กฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับผังเมือง การควบคุมการก่อสร้างอาคาร และสถานะแวดล้อมไม่ทันต่อเหตุการณ์และมีช่องว่างทางกฎหมายมาก ผลก็คือ ผังการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ อาคารสูงสามารถก่อสร้างในบริเวณที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตพักอาศัยความหนาแน่นน้อย และก่อให้เกิดความขัดแย้งของคนในสังคม

สาม จากอดีตถึงปัจจุบัน การเติบโตของเมืองได้เน้นที่การเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อประชาชนหรือสถานะแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ การเติบโตแบบก้าวกระโดดของเมืองเชียงใหม่จึงอยู่บนฐานของความเสื่อมถอยของสถานะแวดล้อมเมือง ความเสื่อมถอยของกายภาพและสังคมวัฒนธรรม

สี่ ประชาชนส่วนน้อยมิได้ตระหนักถึงความเสื่อมถอยของสถานะแวดล้อม มีเพียงองค์กรเอกชนกลุ่มเล็ก ๆ และประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ทำงานเพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ปัญหานี้เกิดจากการที่ประชาชนมิได้รับข้อมูลและการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ อย่างเพียงพอ

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะ 5 ข้อ คือ หนึ่ง นโยบายการพัฒนาต้องอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ต้องมีการกระจายความเจริญ รายได้ การบริการ ตลอดจนทรัพยากรอย่างเท่าเทียม ขณะเดียวกัน ต้องมิให้สถานะแวดล้อมเสียคุณภาพ สอง เมืองเชียงใหม่ต้องลดบทบาทเหลือเพียง 2-3 บทบาท เพื่อลดจำนวนผู้ที่จะมาใช้บริการในเมืองไปยังบริเวณอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาการเติบโตเกินไปของเมืองเชียงใหม่ และให้เมืองดำรงอยู่อย่างยั่งยืน สาม ในการวางผังเมืองเชียงใหม่ ต้องนำเอาข้อจำกัดของเมืองไปพิจารณาคด้วย ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวางผังเมือง กฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการผังเมืองและการควบคุมอาคารต้องได้รับการปรับแก้ สี่ ในการวางแผนเมืองต้องมองในภาพรวม การแก้ปัญหาสถานะแวดล้อมต้องมองจากมุมมองที่กว้างกว่าการเห็นการเติบโตทางเศรษฐกิจและมุมมองทางเทคนิคเท่านั้น ห้า ต้องเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณชน เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาและหาทางผลักดันให้ผู้บริหารแก้ไขปัญหาเหล่านี้

ข้อสรุปของงานวิจัยนี้ก็คือ ทุก ๆ เมืองมีข้อจำกัดของมันเอง ซึ่งจะเป็นขีดจำกัดสำหรับการเติบโต ถ้าเมืองเติบโตมากเกินไปโดยปราศจากการวางแผนและทิศทางที่แน่นอน เมืองจะสูญเสียเอกลักษณ์ และจะต้องเผชิญปัญหาสถานะแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งจะต้องใช้งบประมาณมหาศาลในการแก้ไขและในบางด้านอาจจะเป็นการสูญเสียตลอดไป ดังเช่นกรณีของเมืองเชียงใหม่ที่สูญเสียเอกลักษณ์และความน่าอยู่ของเมืองไปอย่างยากที่จะให้กลับคืนเหมือนเดิม

ดวงจันทร์ อากาวัชรุคม์ เจริญเมือง. 2537. การเติบโตของเมืองและสถานะแวดล้อมของเมืองในภาคเหนือ : ศึกษากรณี

เมืองเชียงใหม่ = Urban growth and urban environment of cities in the north : a case study of

Chiang Mai. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.